

Skaitytojui

Pateikiu tau, garbusis skaitytojau, pasakojimą apie nuostabų savo gyvenimo tarpinį: viliuosi, kad atskleista iš mano požiūrio taško ši istorija bus ne tik įdomi, bet ir didžiai naudinga bei pamokanti. Tik šios vilties vedamas ją parašiau ir tik šiuo dalyku galiu pasiteisinti peržengęs tą delikačią ir garbingą išlygą, kuri paprastai mus įpareigoja slėpti nuo viešumos savo klaidas ir silpnybes. Išties niekas labiau neužgauna anglo jausmų kaip vaizdas žmogaus, peršančio mūsų akims savo moralines piktžaides bei randus ir nuplėšiančio tą „padorumo apdarą“, kuriuo laikas ir atlaidumas žmogaus silpnumui juos buvo aptraukęs. Todėl didžiuma mūsų pačių išpažinčių (kalbu apie spontaniškas, o ne teisme išsakomas išpažintis) nuskamba iš laisvo elgesio moterų, avantiūristų ir sukčių lūpų, o panūdę atrasti tokio savanoriško nusižeminimo

pavyzdžių, pateiktų tų, kuriuos esame linkę priskirti padoriam ir save gerbiančiam visuomenės sluoksniui, turime atsigręžti į prancūzų literatūrą ar tą dalį vokiškosios, kurią apkrėtęs apgaulingas ir pageidęs prancūziškas jausmingumas. Visa tai juntų taip smarkiai ir toks nerimastingai pažeidžiamas esu šios tendencijos keliamų priekaištų, kad ilgus mėnesius nesiryžau, kol gyvas esu, šią ar bet kurią kitą savo pasakojimo dalį pateikti viešuomenės akims (po mano mirties jis dėl daugelio priežasčių vis tiek būtų paskelbtas visas); ir tik rūpestingai pasvėręs visus „už“ ir „prieš“ galiausiai apsisprendžiau šį žingsnį žengti.

Kaltė ir nedalia, pakludamos natūraliai paskatai, linkusios vengti viešuomenės dėmesio – joms mielesnis nuošalumas bei vienatvė – ir net rinkdamosi kapą jos kartais atsiskiria nuo kitų kapinių gyventojų, lyg atsisakydamos giminytės ryšių su didžia žmonių paderme ir tetrokšdamos (tariant jaudinančiais pono Wordswortho žodžiais):

Išreikšti kukliai

Atgailoje vienatvę.

Bendrai imant, tai gerai – ir mums visiems į naudą, ir aš pats asmeniškai nenoriu nei ignoruoti tokių pamokomų jausmų, nei koku žodžiu ar veiksmu juos susilpninti, tačiau, pirma, manoji saviplaka neprilygin-

tina kaltės išpažinimui, antra, jei ir būtų prilyginta, mano užrašytos patirties, įgytos tokia aukšta kaina, nauda kitiems galėtų su dideliu kaupu atpirkti bet kokią žalą, padarytą paminėtiesiems jausmams, ir pateisinti tai, kad sulaužiau visuotinę taisyklę. Silpnybė ir nedalia nebūtinai byloja apie nuodėmę. Jos tai pri-startina, tai nutolsta nuo pastarosios tamsybių san-kaupos šešėlių, veikiamos galimų kaltininko motyvų, vilčių ir siekio pateisinti – akivaizdžiai ar slapta – patį nusižengimą, taip pat veikiamos to, kiek stiprus nuo pat pradžių buvo gundymas ir kiek nuoširdžiai jam iki pat galo buvo priešinamasi valia ar darbais. O kalbant apie mane patį – nenusižengdamas nei tie-sai, nei kuklumui galiu pasakyti, kad mano gyveni-mas, bendrai imant, tai filosofo gyvenimas: nuo pat gimimo buvau intelektualiai būtybė ir nuo pat pirmųjų dienų mokykloje intelektualiais aukščiausia šio žo-džio prasme buvo galima pavadinti mano pomėgius bei pramogas. Ir jeigu tariame, kad opijaus vartojimas mums teikia juslinį malonumą, jeigu turiu pripažinti, kad mėgavausi juo su tokiu nesaikingumu, kokio dar nėra apsakęs joks kitas žmogus¹, ne mažiau teisinga

1 Tariu „nėra apsakęs“, nes vienas nūnai garsus žmogus, jei tikėtume tuo, kas apie jį kalbama, akivaizdžiai nesaikingumu yra mane pranokęs. (Skaičiais žymimos pastabos – autoriaus.)

būtų ir teigti, jog šiems žavingiems kerams priešinausi su tikru religiniu įkarščiu ir ilgai pasiekiau tai, ko niekas kitas ligi manęs nebuvo pasiekęs, – kone iki paskutinės grandies sutraukiau tą prakeiktą mane kausčią grandinę. Toks savęs pergalėjimas pagrįstai gali būti laikomas bet kokio masto pasinėrimo į silpnybę atsvara. Visgi nepuldamas tvirtinti, kad manuoju atveju savęs pergalėjimas – tai neginčijamas dalykas, turiu pasakyti, jog pasinėrimas į silpnybę kelia kazuistinių abejonių – reikia pirma atsakyti, kas jį lėmė: siekis numalšinti skausmą ar troškimas patirti malonumą.

Todėl nepripažįstu savo kaltės, o jei ir pripažinčiau, tikriausiai vis tiek būčiau ryžęsis šiai išpažinčiai turėdamas omeny naudą, kurią ja galiu suteikti visai opijaus mėgėjų bendrijai. Bet kas gi jie tokie? Deja, skaitytojau, ši bendrija labai didelė. Tuo įsitikinau prieš kelerius metus, kai stengiausi suskaičiuoti tuos, kurie man tiesiogiai ar netiesiogiai buvo žinomi kaip opijaus mėgėjai – kalbu tik apie nedidelę Anglijos visuomenės dalį (išgarsėjusius talentu ar aukštos padėties žmones). Tarp jų, sakykime, galiu paminėti iškalbingąjį ir dosnųjį ..., mirusį ... dekaną, lordą ..., filosofą ..., velionį valstybės sekretoriaus pavaduotoją ...

(nusakiusį man tą jausmą, kuris pirmąsyk paskatino jį paragauti opijaus tais pačiais žodžiais, kaip ir dekanas: „Lyg žiurkės būtų draskiusios ir graužusios iš vidaus pilvą“), poną ... ir daugelį kitų, ne mažiau žinomų asmenų, kuriuos vargas būtų visus išvardyti. Tad jeigu vienoje visuomenės dalyje, palyginti labai ribotoje, galima rasti tokią gausybę pavyzdžių (žinomų tik vienam vieninteliui stebėtoji), natūraliai peršasi išvada: paėmę visą Anglijos visuomenę, gautume proporcingai didesnę skaičių. Visgi abejoju tokios išvados pagrįstumu, kol man tapo žinomi kai kurie faktai – jie mane įtikino, kad neklydau. Paminėsiu du iš jų. (1) Trys gerbiami Londono vaistininkai, iš kurių pastaruoju metu turėjau progos įsigyti nedidelių opijaus porcijų, – jie prekiauja labai nutolusiose viena nuo kitos miesto dalyse, – patikino mane, kad mėgėjiškais tikslais (jei galima taip pasakyti) vartojančiųjų opijų kiekis mūsų dienomis – milžiniškas, ir pasiguodė, jog dažnai nepajėgia atskirti tų, kuriems opijus būtinas dėl susiformavusio įpročio, nuo tų, kurie jį perka ketindami nusižudyti, todėl, kaip sakė, kasdien patiria daug vargo ir ginčų. Šis liudijimas susijęs tik su Londonu. Tačiau (2) – turbūt šitai nustebins skaitytoją dar labiau – prieš kelerius metus, keliaudamas per Mančesterį, iš skirtingų medvilnės pramonininkų girdėjau,

kad jų darbininkai taip sparčiai įjunksta į opijų, jog šeštadienio popietę vaistininkų prekystaliai jau būna nusėti vieno, dviejų ir trijų granų piliulėmis, taip rengiantis artėjančio vakaro paklausai. Ogi šį papratimą tiesiogiai lėmė atlyginimų menkumas – tuo metu darbininkai nebeįstengė sau leisti mėgautis alumi ar spiritiniais gėrimais; tikriausiai uždarbiui augant šis papratimas liautųsi, bet aš nėmaž neabejoju, jog žmogus, sykį paragavęs dieviško opijaus skonio, kada nors norėtų grįžti prie grubių, mirtinų alkoholio malonumų – juk teisingai pasakyta:

*Dabar ragauja tie, kur neragavę buvo,
O tie, kurie ragavo, jo dar daugiau panūdo.*

Išties nuostabiąsias opijaus galias pripažįsta net medicinos srityje dirbantys autoriai, nuožmiausi jo priešai. Tarkime, Awsiteris, Grinvičo ligoninės farmacininkas „Esė apie opijaus poveikį“ (publikuotoje 1763 metais), aiškindamas priežastis, kodėl Meadas nepakankamai aiškiai nusakė šio vaisto savybes, šalutinį poveikį ir pan., prabyla štai tokiais paslaptiniais žodžiais (φωναυτα συνετοισ^{*}): „Galbūt jis tarė esant

* Trumpai nusakant. (Sen. gr. Žvaigždutėmis žymimos pastabos – vertėjo.)

šià substancijà iš prigimties pernelyg delikačią, kad ji taptų visiems prieinama, antraip daugelis ją imtų be atodairos vartoti, pamiršę baimę ir atsargumą, kurie būtini tam, kad neleistų patirti išimtinės šio vaisto galios, *nes jam būdingos daugelis savybių, kurios, jei taptų kiekvienam žinomos, lemtų jo vartojimo įpročio atsiradimą ir jis paplistų pas mus dar labiau nei pas turkus*; o šios pažinties rezultatas, – priduria jis, – būtų visuotinė bėda.“ Aš nevisiškai sutinku su tokios išvados būtinybe, tačiau šiuo klausimu dar turėsiu progos pasisakyti savo išpažinties pabaigoje – kur pateiksiu skaitytojui pasakojimo moralà.

Ižanginė išpažintis

Šią ižanginę išpažintį, arba parengiamąjį pasakojimą apie jaunystės nuotykius, iš kurių vėliau kilo rašytojo polinkis vartoti opijų, nusprendžiau pateikti dėl trijų skirtingų priežasčių:

1. Taip iš anksto iškeliamas ir pakankamai aiškiai išsprendžiamas klausimas, kuris kitu atveju skausmingai neduotų ramybės „Opijaus mėgėjo išpažinties“ skaitytojui: „Kaipgi atsitiko, kad

protaujanti būtybė užsikrovė ant pečių tokį kančių jungą, savanoriškai pasidavė tokiai apgailėtinai vergijai ir sąmoningai susikaustė tokiomis septyngubomis grandinėmis?“ Nepateikus įtikinamo atsakymo į šį klausimą, skaitytojui liktų tik pasibjaurėti šia beprasmiška kvailyste ir jam nebūtų sudarytos sąlygos pajusti tą prielankumą, kuris būtinas bet kuriam savo tikslo siekiančiam autoriui.

2. Taip suteikiamas raktas, leidžiantis paaiškinti dalį tos siaubingos reginijos, kuri vėliau užplūdo opijaus mėgėją.
3. Taip paskatinamas, nepriklausomai nuo pačios išpažinties, tam tikras išankstinis asmeninio pobūdžio susidomėjimas išpažinėju, o dėl to šioji išpažintis tegali tapti tik dar įdomesnė. Juk jeigu opijų pamėgs tasai, kuriam galvoje vien galvijų banda, tikriausiai, jei jis apskritai pajėgus svajoti, jam regėsis vien galvijų banda. Tačiau turėdamas prieš akis manąją istoriją skaitytojas pamatys, kad šis opijaus mėgėjas didžiuodamasis skelbiasi esąs filosofas, taigi jo reginių (jam būdraujant ar miegant, svajojant ar sapnuojant) fantasmagorija tinka tam, apie kurį galima tarti:

*Humani nihil a se alienum putat.**

Nes tarp sąlygų, kurias autorius laiko būtinomis norint vadintis filosofu, privalo būti ne tik didis, gebas analizuoti intelektas (šiuo atžvilgiu Anglija, deja, per keletą kartų pagimdė tik vieną kitą pretendentą į šį vardą; bet kuriuo atveju autoriui šiandien nėra žinomas nė vienas šio garbingo vardo vertasis, kurį be jokių abejonių būtų galima pavadinti subtiliu mąstytoju, išskyrus nebent Samuelį Taylorą Coleridge'ą ir, turint omeny siauresnę minties sritį, įstabų pastarojo meto pavyzdį² – Davidą Ricardo), bet kartu ir *moralinių* savybių sankloda, praturtinsianti jį vidine rega bei intuicijos galia, leidžiančia patirti vizijas ir žmogaus prigimties paslaptis: trumpai tariant, ta savybių

* Niekas, kas žmogiška, jam nesvetima. (Lot.)

2 Čia tikriausiai galėčiau pridėti ir trečiąją išimtį, bet susilaikysiu – daugiausia dėl to, kad autorius, apie kurį kalbama, filosofinėms temoms nagrinėti specialiai skyrė tik savo jaunystės pastangas, o visos brandesnio amžiaus jėgos buvo atiduotos (tai visiškai pateisinama ir suprantama, turint omeny dabartinę visuotinės minties kryptį Anglijoje) kritikai ir vaizduojamiesiems menams. Bet ir nepaisydamas šios priežasties tarčiau, kad jis veikiau priskirtinas prie aštrojo nei prie subtiliojo proto mąstytojų. Be to, kalbant apie filosofinių klausimų nagrinėjimą, didelis trūkumas yra tas, kad jis, akivaizdu, negali pasigirti sistemiško išsimokslinimo pranašumu. Jaunystėje mūsų autorius neskaitė Platono (tikriausiai tai vien nesėkmė), o sulaukęs brandos nesigilino į Kantą (o tai jau jo kaltė).

sankloda, kuri (tarp visų kartų, nuo pat amžių pradžios kada nors pasklidusių gyventi šioje planetoje) anglų poetams būdinga pačiu aukščiausiu laipsniu, o škotų profesoriams³ – menkiausiu.

Manęs dažnai klausia, kaip pirmučiausia pradėjau nuolat vartoti opijų, ir turiu pasakyti: esu visiškai nepagrįstai skaudinamas tarp pažįstamų sklandančios nuomonės, jog visas toliau aprašomas kančias užsitraukiau, nes ilgai buvau įjunkęs vartoti opijų vien dėl siekio dirbtinai sau sukelti malonaus jaudulio būseną. Tačiau toks manojo atvejo paaiškinimas – klaidingas. Teisybė, beveik dešimt metų aš retsykais vis pasimėgavdavau opijumi grynai dėl jo teikiamo ypatingo malonumo, bet tol, kol šiuo tikslu jį vartojau, buvau puikiai apsaugotas nuo visų blogų fizinių padarinių, kadangi, norėdamas nuolatos atgaivinti malonų pojūtį, privalėjau tarp mėgavimosi aktų daryti ilgas pertraukas. Visgi opijus mano kasdienės dietos dalimi tapo anaiptol ne malonumo vaikantis, o trokštant numalšinti patį nuožmiausią skausmą. Dvidešimt aštuntaisiais gyvenimo metais mane ištikio kuo smarkiausias skrandžio ligos, kuri pirmąsyk

3 Atsisakau bet kokių aliuzijų į *dabartinus* profesorius, iš kurių pažįstu tik vieną.

buvo pasireiškusi prieš dešimtmetį, priepuolis. Šią ligą sukėlė badas, vis ištikdavęs jaunystėje. Paskui stoji vilties ir laimės antplūdžio laikai (nuo aštuoniolikos iki dvidešimt ketverių metų) ir liga nugesu. Dar trejetą metų ji retsykais vis atgydavo, tačiau vėliau, susiklosčius nepalankioms aplinkybėms, dėl dvasinio nuosmukio ji užgriuvo su tokiu smarkumu, kurio numalšinti negebėjo joks kitas vaistas, išskyrus opijų. O kadangi mano jaunystės kančios, lėmusios skrandžio veiklos sutrikimą, įdomios ir pačios savaime, ir dėl jas lydėjusių aplinkybių, noriu trumpai jas čia aprašyti.

Kai sulaukiau septynerių, mirė tėvas, palikęs mane keturiems globėjams. Mokiausi įvairiose mokyklose, didelėse ir mažose, ir labai anksti ėmiau išsiskirti klasikinių dalykų žiniomis, ypač graikų kalbos mokėjimu. Būdamas trylikos graikiškai jau rašiau be jokio vargo, o penkiolikos šią kalbą taip mokėjau, kad gebėjau ja ne tik kurti lyrines eiles, bet ir šnekėjau sklandžiai, nemaž neužsikirdamas – tokiu gebėjimu daugiau nepasižymėjo nė vienas mano laikų žinovas, o jį lėmė tai, kad kasdien verčiau laikraščių straipsnius į pačią geriausią graikų kalbą, kokia tik įmano ma *extempore*, nes būtinybė raustis atmintyje, ieškoti

įvairiausių perifrazių ir naujų idėjų, vaizdinių, daiktų ryšių ir kt. ekvivalentų leido išplėsti savo žodyno diapazoną iki tokio lygmens, kokio niekada nebūčiau pasiekęs versdamas nuobodžius veikalus apie moralę ir pan. „Šis berniukas, – kartą tarė vienas mano mokytojų, rodydamas mane kažkokiam nepažįstamajam, – pasakytų geresnę prakalbą atėniečių miniai nei mudu su jumis anglų sambūriui.“ Tasai, kuris mane šitaip pagyrė, buvo mokslininkas, „brandus ir geras“, jį vienintelį iš savo mokytojų mylėjau ir gerbiau. Mano nelaimei (ir, kaip sužinojau vėliau, šio garbingo žmogaus didžiam pasipiktinimui), pirmiausia mane globoti buvo paskirtas kažkoks bukagalvis, nuolatos panikuodavęs, kad tik neatskleisčiau jo nemokšiš-kumo, o galiausiai mano globos ėmėsi vienas garbus mokslininkas, vadovavęs didelei senovėje įsteigtai mokyklai. Į šias pareigas jį paskyrė ... Oksfordo koledžas, tai buvo sveikas, tvirtai sudėtas vyras ir kartu (kaip dauguma vyrų, priklausiusių šiam koledžiui), deja, – šiurkštus, netašytas, stokojas elegancijos. Kaip apgailėtinais, žvelgiant mano akimis, jis atrodė, palyginus su mėgstamiausiu mokytoju, skleidusiu kito-nišką spindesį. Nuo budraus mano žvilgsnio pirmasis nepajėgė nuslėpti savojo supratimo menkybės ir skurdo. Negerai, kai berniukas yra pranašesnis – ir

suvokia toks esąs – už savo mokytoją, nesvarbu, ar tas pranašumas pasireiškia žiniomis ar proto galia. Kaip tik taip nutiko, bent jau kalbant apie žinias, ne tik man, bet ir dar dviem berniukams, kurie drauge su manimi mokėsi pirmoje klasėje, – jie graikiškai mokėjo geriau už mokytoją, nors nepranoko jo nei elegancija, nei nusiteikimu tarnauti gracijoms. Pamenū, pradėję mokytis mokykloje, skaitydavome Sofoklį ir nuolatos triumfuodavome, mes, mokslingasis pirmos klasės triumviratas, regėdami, kaip mūsų Archididaskalas (taip jis pats mėgo būti vadinamas) stropiai veda pamokas, kaldamas iš leksikono ir gramatikos įprastą pamokymų pynę – tol, kol stodavo metas įsikišti mums ir ištaškyti į šipulėlius (taip sakanč) bet kokius chorų epizodų sunkumus. O iki to laiko niekada net nesiteikdavome atsiversti knygų ir dažniausiai kurdavome epigramas apie jo peruką ir kitus ne mažiau svarbius dalykus. Abu mano bendraklasiai buvo skurdžiai, tad jų ateities perspektyva įstoti į universitetą priklausė nuo mūsų mokyklos direktoriaus rekomendacijų, o aš, turėdamas šiek tiek paveldėto turto, iš kurio gaunamų pajamų man pakako išsilaikyti koledže, troškiau būti išsiųstas į jį nedelsiant. Su tokiu prašymu nuoširdžiai kreipiausi į savo globėjus, bet tuščiai. Tasai iš jų, kuris man rodėsi esąs

supratingesnis ir geriau pažįstąs pasaulį nei kiti, gyven-
no pernelyg toli, o likusieji du atsisakė visų savo teisių
ketvirtojo naudai – su juo man ir teko derėtis; jis buvo
tam tikru atžvilgiu gerbtinas vyras, bet kartu išpuikęs,
užsispyręs ir nepakenčias bet kokio prieštaravimo jo
valiai. Apsikeitęs su juo keletu laiškų ir pabendravęs
akis į akį, supratau, kad iš globėjo nieko negaliu ti-
kėtis, net kompromiso siekis – bergždžias. Jis reika-
lavo tik besąlygiško paklusnumo, todėl turėjau imtis
kitų priemonių. Sparčiu žingsniu artinosi vasara, o
drauge su ja ir mano septynioliktasis gimtadienis –
jo sulaukęs prisiekiau sau nebebūti esamos mokyklos
mokiniu. Labiausiai, siekiant šio tikslo, man reikė-
jo pinigų, todėl parašiau laišką vienai aukštą padėtį
visuomenėje užimančiai moteriai, prašydamas jos
duoti man „skolon“ penkias ginėjas – nors pati dar
buvo jauna, ji pažinojo mane nuo pat vaikystės dienų,
o pastaruoju metu buvo parodžiusi ypatingą dėme-
sį. Nesulaukdamas iš jos atsako visą savaitę, jau bu-
vau netenkąs vilties, bet pagaliau tarnas įteikė voką
su diademą vaizduojančiu antspaudu. Laiškas buvo
malonus ir mielas. Nuostabioji siuntėja buvusi prie
jūros, todėl ir laiškas pavėlavęs ateiti. Ji atsiuntė man
sumą, dvigubai didesnę už tą, kurios prašiau, ir gera-
noriškai užsiminė, kad net jeigu šios skolos niekada

ir negražinčiau, dėl to ji labai smarkiai nenukentėtų. Taigi dabar buvau pasirengęs įgyvendinti savo planą. Dešimt ginėjų ir dar maždaug dvi, likusios man nuo kišenpinigių, tai kapitalas, tariau sau, kurio pakaksia neribotą laiką. Juk tuo laimingu metu, kai tavo jėgų nevaržo jokia *nubrėžta* riba, vilties ir džiugesio dvasia paverčia šias ginėjas beveik begalinėmis.

Daktaras Johnsonas (skirtingai nuo kitų jo pastabų, šioji, kaip reta, labai jausminga) pastebėjo teisingai: kai ką nors (iš to, kas jau seniai mums tapę įpročiu) sąmoningai darome paskutinį kartą, visuomet širdį užlieja liūdesys. Atėjus metui palikti ..., vietą, kurios nemėgau ir kurioje buvau nelaimingas, skaudžiai pajutau, kokie tikslūs tie žodžiai. Prieš amžiams iš jos išvykdamas, su liūdesiu paskutinįkart išklausiau senovinėje, didingoje mokyklos salėje skambančias vakarines pamaldas, paskui pagal sąrašą pavardėmis buvo pradėta šaukti mokinius ir manoji (kaip įprastai) nuskambėjo pirma – tada žengiau į priekį ir praeidamas pro stovintį greta mokyklos direktorių linktelėjau jam, nuoširdžiai pažvelgiau į akis ir tariau sau: „Jis senas ir silpnas, ir aš šiame pasaulyje jo daugiau nepamatysiu.“ Neklydau – niekada jo nebemačiau ir niekada nebepamatysiu. Jis patenkintas pažiūrėjo į mane, geraširdiškai nusišypsojo, atsakė į